

Atgofion am *Kristallnacht*: Y Bar Mitzvah Olaf

TAFLEN WYBODAETH A GWEITHGAREDDAU I DDYSGWYR

1. Gwybodaeth am *Kristallnacht*

Ar 9 a 10 Tachwedd 1938, cynhaliodd y gyfundrefn Natsiaidd a'i chyd-weithwyr gyfres o ymosodiadau o'r enw 'pogromau' yn erbyn y boblogaeth Iddewig yn yr Almaen ac yn y tiriogaethau meddianedig eraill. Gair Rwsieg yw pogrom, sy'n golygu 'gwneud llanastr, dymchwel mewn modd treisgar'. Daeth y digwyddiad hwn yn hysbys fel *Kristallnacht* neu 'Noson y Gwydr Toredig' oherwydd y gwydr chwilfriw a lenwai'r strydoedd ar ôl y fandaliaeth a'r dinistr i synagogau, a busnesau a chartrefi a oedd yn eiddo i Iddewon. Fel y cewch glywed o'r clip sain o gyfweiliad hanes llafar â chyn-breswlydd yng Nghymru, Julius Weil, a oedd yn blentyn ifanc yn yr Almaen ar y pryd, cafodd ysgolion eu targedu a'u dinistrio hefyd.

[Golwg o du mewn Synagog Fasanenstraße, Berlin a ddinistriwyd o ganlyniad i'w llosgi yn ystod Pogrom Mis Tachwedd 1938.](#)

*Delwedd: Center for Jewish History, Dinas Efrog Newydd.
Trwy garedigrwydd Leo Baeck Institute.*

[Almaenwyr yn mynd heibio i ffenestr siop doredig busnes a oedd yn eiddo i Iddewon ac a gafodd ei ddinistrio yn ystod Kristallnacht, 10 Tachwedd 1938.](#)

*Delwedd: United States Holocaust Memorial Museum Photo Archives # 86838.
Trwy garedigrwydd National Archives and Records Administration, College Park.
Hawlfraint: Bildarchiv Abraham Pisarek.*

Yn ystod *Kristallnacht* llofruddiwyd o leiaf 91 o bobl, a chyflawnodd lawer hunanladdiad. Aethpwyd â thua 30,000 o wrywod Iddewig i wersylloedd crynhoi, yn enwedig y gwersylloedd yn Buchenwald, Dachau a Sachsenhausen. Roedd y gwersylloedd crynhoi yn ardaloedd lle'r oedd nifer mawr o bobl yn cael eu carcharu ac yn destun llafur gorfodol (yn ystod yr Ail Ryfel Byd roeddent hefyd yn lleoedd aros cyn i bobl gael eu hallgludo i wersylloedd marwolaeth). Dyma'r tro cyntaf i swyddogion Natsïaidd arestio niferoedd mawr o Iddewon dim ond am eu bod yn Iddewon.

Yn dilyn *Kristallnacht*, bu i'r gyfundrefn Natsïaidd orfodi'r gymuned Iddewig i dalu 'treth cymod' o 1 biliwn Reichsmark, a chyflwynodd fesurau gwrth-Iddewig newydd a oedd â'r nod o ynysu a gwahanu Iddewon oddi wrth eu cyd-Almaenwyr: caewyd pob busnes oedd yn eiddo i Iddewon; cafodd yr Iddewon eu gwahardd o bob ysgol gyhoeddus a phrifysgol, yn ogystal ag o sinemâu, theatrau a chyfleusterau chwaraeon.

Kristallnacht oedd y sbardun i lawer o Iddewon ffoi o'r Almaen pe gallent. Daeth Julius Weil i Loegr gyda'i ysgol, ac yn ddiweddarach symudodd i Ferthyr Tudful, gan ddod yn aelod gweithgar o'r gymuned Iddewig leol.

2. Bywgraffiad Julius Weil

Ganed Julius Weil yn Dortmund, yr Almaen ar 11 Hydref 1925. Bu Julius yn byw gyda'i rieni a'i frawd iau yng Nghwlen (Köln) wedyn, hyd 1938. Wedi i'w ysgol Iddewig gael ei dinistrio yn ystod pogrom *Kristallnacht* ar 9-10 Tachwedd 1938, trefnodd y prifathro i'r ysgol gyfan gael ei throsglwyddo i Lundain. Mae Julius yn cofio ei fod ar y trê *Kindertransport* cyntaf i adael y wlad; yn drist iawn, hwn oedd y tro olaf iddo weld ei rieni a'i frawd.

Roedd Julius yn byw yn Llundain yn wreiddiol, cyn cael ei symud i Bedford i aros gyda theulu nad oedd yn Iddewig. Gadawodd yr ysgol yn bymtheg oed ac aeth i weithio yn y fasnach ffwr i ddechrau, ond bu'n rhaid iddo roi'r gorau i hynny gan iddi ddod yn amlwg bod ganddo alergedd i ffwr. Yn 1942 aeth i weithio i'r Weinyddiaeth Gyflenwi (Ministry of Supply, MOS). Dechreuodd y gwaith hwn yn Bedford ac yna symudodd i Surrey ar ddiwedd yr Ail Ryfel Byd. Yna gadawodd Julius yr MOS a chael gwaith mewn ffatri yn Surrey am nifer o flynyddoedd.

Yn 1956, bu i'r ffrind cyntaf a wnaeth yn Lloegr, a oedd hefyd yn ffoadur Iddewig, ddod i gysylltiad ag ef a gofyn iddo a hoffai weithio yn y cwmni yr oedd ei ewythr yn berchen arno ym Mhentre-bach, ger Merthyr Tudful. Derbyniodd Julius y cynnig, a threuliodd weddill ei oes yn gweithio i'r Standard Box and Carton Company, gan ddod yn gyfarwyddwr y cwmni yn y pen draw.

Bu farw Julius yng Nghaerdydd yn 2021.

3. Gweithgareddau

GWEITHGAREDD 1

a) Mewn paru neu grwpiau bach, ystyriwch a thrafodwch y [paentiad 'One Spring' gan Karl Bodek a Kurt Conrad Löw](#):

- Beth y gallwch ei weld yn y llun?
- Beth y gallai'r ddelwedd hon ei gynrychioli?
- Beth y gallai'r weiren bigog, y glöyn byw a'r lliw melyn ei **symboleiddio**?

b) Cyflwynwch y prif bwyntiau trafod i'r dosbarth cyfan.

GWEITHGAREDD 2

a) Gwylwch [ffilm fer am Bar neu Bat Mitzvah](#).

b) Ystyriwch a thrafodwch mewn grwpiau bach:

- Beth yw *Bar neu Bat Mitzvah*?

- Beth yw ystyr y seremoni?
- Sut y mae pobl ifanc yn paratoi ar gyfer y diwrnod a sut y maent yn teimlo?
- Pa seremonïau tebyg sy'n bodoli mewn crefyddau eraill?
- Pam y mae seremonïau a defodau'n bwysig?

c) Cyflwynwch y prif bwyntiau trafod i'r dosbarth cyfan.

GWEITHGAREDD 3

a) Gwylwch [glip fideo](#) o gyfweiliad â Julius Weil, a orosodd yr Holocaust. Yn y clip mae Julius yn cofio ei *Bar Mitzvah* yng Nghwlen, yr Almaen a gynhaliwyd dair wythnos cyn *Kristallnacht*, y noson pan ddinistriwyd ei synagog.

Trawsgrifiad:

Julius Weil: Digwyddodd fy mharatoad ar gyfer fy Bar Mitzvah pan oeddwn yn ddeuddeg oed ac, yn dair ar ddeg oed, cynhaliwyd fy Bar Mitzvah yn y synagog a elwir Glockengasse, yng Nghwlen. Y synagog, oedd yn hen synagog. Byddwn yn debygol o fod wedi dweud bryd hynny, yn 1938, ei bod yn gant oed yn ôl pob tebyg. Ond ar Kristallnacht, wrth gwrs, cafodd ei llosgi a'i dinistrio, ynghyd â llawer o synagogau eraill, ac roedd hyn ychydig dros bythefnos ar ôl fy Bar Mitzvah. Ac felly, f'un i oedd yr olaf i gael ei gynnal yn y synagog benodol hon.

b) Ystyriwch a thrafodwch mewn parau/grwpiau bach, a chyfleu'r prif bwyntiau trafod i'r dosbarth cyfan:

- Sut y gallai Julius fod wedi teimlo ynghylch y ffaith mai ei *Bar Mitzvah* ef oedd y seremoni *Bar Mitzvah* olaf i'w chynnal yn y synagog cyn iddi gael ei dinistrio yn ystod *Kristallnacht*?
- Beth am y bobl ifanc Iddewig yng Nghwlen a ledled Ewrop na chawsant byth mo'u seremoni? Sut y byddent, o bosibl, yn teimlo?

c) Cyflwynwch y prif bwyntiau trafod i'r dosbarth cyfan.

GWEITHGAREDD 4

Crëwch gelfyddyd gosodwaith gan weithio mewn grwpiau bach o dri neu bedwar.

Mae artistiaid a llunwyr theatrau yn aml yn defnyddio **symbolaeth** i ddweud stori.

Gan ddefnyddio'r deunyddiau gwahanol a ddarparwyd ar eich cyfer neu eitemau sydd gennych wrth law, eich tasg yw creu gosodiad* sy'n cyfleu hanes 'y *Bar Mitzvah* olaf' a chanlyniad y weithred dreisgar o ddinistrio synagogau yn ystod *Kristallnacht*.

Efallai yr hoffech ystyried:

- Pa wrthrychau penodol yr ydych am eu cynnwys? Byddwch yn ddetholus. A yw'r rhain yn mynd i gael eu haddasu neu eu newid mewn unrhyw ffordd? (E.e., gwahoddiad papur wedi'i rwygo.)
- Gofod. Ble y bydd eich gwrthrychau'n cael eu lleoli, a beth y gallai hyn ei gynrychioli? (E.e., meddyliwch am y glöyn byw ar ben y weiren bigog.)
- Y defnydd o liwiau. Beth y gallai lliwiau gwahanol eu cynrychioli?
- Y defnydd o oleuadau (a chysgodion).
- A ydych yn dymuno defnyddio unrhyw sain? Darn o gerddoriaeth offerynnol neu effaith sain efallai?

GWEITHGAREDD 5

Myfyriwch ar y gwaith celf a grëwyd ac ysgrifennwch adroddiad byr:

- Pa osodiad gafodd yr effaith fwyaf arnoch, a pham?
- Beth yr oeddech wedi'i fwynhau am greu'r gosodiad? Beth oedd yr heriau?